
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXXIV (2026). Книжка / Issue 1</p>
---	---	--	--

DOI: 10.54664/IXPW7842

ИЗ ЛИЧНАТА КОРЕСПОНДЕНЦИЯ НА ДОЦЕНТ НИКОЛАЙ КОЛЕВ*

Анка ИГНАТОВА**

FROM THE PERSONAL CORRESPONDENCE OF ASSOCIATE PROFESSOR NIKOLAY KOLEV

Anka IGNATOVA

Abstract: *The publication represents a review of letters carefully preserved over the years by Assoc. Prof. Nikolay Kolev, received from the prominent Bulgarian scientists Prof. Hristo Vakarelski, Prof. Stoyko Stoykov, Prof. Maxim Mladenov, among others. The correspondence covers the period from September 16, 1965 to October 24, 1970, with the predominant part of it being from the time of Nikolay Kolev's specialization in Ethnography at the University of Vienna and the rest—from the first years of his work as a lecturer at the University of Veliko Tarnovo. The information contained in it reveals important details regarding the scientific growth and professional realization of the creator of the Veliko Tarnovo Ethnological School, who lived up to the hopes of his teacher, Prof. Hristo Vakarelski, to continue his scientific work.*

Keywords: *Assoc. Prof. Nikolay Kolev, Prof. Hristo Vakarelski, Prof. Stoyko Stoykov, Prof. Maxim Mladenov, ethnography, ethnology, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo.*

За разкриването на живота и дейността на дадена личност от особено значение са документите от личен произход, като писма, дневници, спомени и др. На писмата, както отбелязва видният български изворовед и археограф проф. Кънчо Георгиев, следва „да се гледа като на извор, от който идват поне три потока информация – за външните факти и социалния контекст, върху който се реализира общуването, за автора и за адресата“ [Георгиев, К. 1987, с. 58]. Грижливо запазени през годините от доц. Николай Колев писма, получени от проф. Христо Ва-

* Публикацията е посветена на 85-годишнината от рождението на дългогодишния преподавател и зам.-ректор по международната дейност на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (1991 – 1995 г.), зам.-декан на Историческия факултет (1979 – 1987 г.) и директор на Международния летен семинар по български език и култура (2003 – 2004 г.) доц. Николай Колев (23 август 1940 г. – 22 октомври 2013 г.), оставил ярка следа в българската етнология като създател на Великотърновската етнологичка школа [Архив на отдел „Човешки ресурси“ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, лично кадрово дело „Николай Иванов Колев“ (без номерация); Иванова, М., И. Ганчева-Акдаг, 2023, с. 25].

** Анка Игнатова – доцент, доктор, катедра „Нова и най-нова история на България“, Исторически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; България; @a.ignatova@ts.uni-vt.bg

карелски, проф. Стойко Стойков, проф. Максим Младенов и други лица, са ценни свидетелства за индивидуалността на техните автори, за взаимоотношенията им с адресата и за неговите цели, намерения и действия, макар и косвено.

Писмата, обект на публикация, са с хронологичен обхват 16 септември 1965 – 24 октомври 1970 г., като преобладаващата част са от времето на специализацията по етнография на Н. Колев във Виенския университет, а останалата – от първите години от работата му като преподавател във Великотърновския университет. Те са временно предоставени на Музея на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ от съпругата на доц. Н. Колев – д-р Лиляна Колева. Използвам случая публично да ѝ благодаря за даденото разрешение те да станат достояние на научната общност, както и за направеното дарение на музея, което дообогати колекция „Доц. д-р Николай Колев“. Досега само едно от тези писма е оповестено чрез публикуване в „Мисия – преподавател по етнология“ [Мисия..., 2011, с. 16–18], наред с други две, които не са сред временно предоставените.

Сред писмата в настоящия преглед от първостепенно значение като исторически извори за живота и дейността на доц. Н. Колев¹ са тези на проф. Хр. Вакарелски. Както е добре известно, удостояването на видния български етнограф през 1965 г. с престижната международна награда „Готфрид фон Хердер“ (позната повече като Хердерова награда) на фондация „Алфред Тьопфер“ F.V.S. със седалище в Хамбург е поводът за запознанството му с Н. Колев. Според регламента на наградата всеки лауреат има право да предложи млад човек (до 30-годишна възраст) за стипендиант, на когото се предоставя възможност в рамките на една учебна година да посещава избрани от него лекции във Виенския университет [М. Б. 2003, pass]. Изборът на проф. Хр. Вакарелски за стипендиант се спира върху препоръчания му от езиковед и основоположника на българската диалектология проф. Ст. Стойков негов дипломант от специалност „Българска филология“ и участник в кръжока по диалектология в Софийския университет Н. Колев.

Н. Колев има честта и привилегията да присъства на церемонията по връчването на Хердеровата награда на видния български етнограф [Вакарелска-Чобанска, Д. 2011, с. 13], която се провежда на 30 април 1965 г. във Виенския университет, а няколко месеца по-късно започва своето обучение там по непозната за него научна област. В новата ситуация съветите и насърчаванията на учителя са изключително ценни за ученика, още повече когато от тях лъха искрена загриженост. Поставя се началото на една обширна кореспонденция между двамата. Най-ранното писмо на проф. Хр. Вакарелски, което е с дата 16 септември 1965 г. и е написано в Баня, започва така: „Писмото Ти“², което получихме още преди десетина дена, ни достави голямо успокоение. Аз и жена ми се много тревожихме, как ще се настаниш, защото все пак съществуваха много опасности. Така обаче, както е уреден на първо време въпросът за квартирата, прехраната и курса, добре е. Вижда ми се само скъпичка сумата за екскурзиите, но другояче би било или невъзможно, или още по-скъпо, за да видиш и се запознаеш с хубостите и с народа на Австрия“. След това, визирайки своята съпруга (която на последния лист на пис-

¹ Информация за живота и дейността на доц. Н. Колев се съдържа в сборниците, посветени на негови годишнини: Етнологията на границата на два века. Изследвания и материали, посветени на 60-годишния юбилей на доц. д-р Николай Колев. Ред. Мария Иванова. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2000; Етнологията вчера, днес и утре (изследвания, посветени на 65-годишния юбилей на доц. д-р Николай Колев. Състав. Мария Иванова. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2006; Мисия – преподавател по етнология. Сборник със спомени за живота и делото на доц. д-р Николай Иванов Колев, посветени на 70-годишния му юбилей). Състав. Мария Иванова. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2011; Магията или вярата в свръхестественото. Годишник на Регионален етнографски музей – Пловдив, Т. VIII. Състав. и н. ред. доц. д-р Ангел Янков. Пловдив: Рекламно-издателска къща „Зеница – НДА“, 2023, с. 23–28.

² Тук и на други места в част от писмата на проф. Хр. Вакарелски местоимението „ти“ е изписано с главна буква, което се запазва при възпроизвеждането на оригиналния текст.

мото е написала няколко реда, назовавайки го „нашето момче“), отбелязва: „Ние не преставаме да се радваме, че ще имаш възможност на първо място да се запознаеш през годината добре с немския език, който ще Ти бъде извънредно полезен в бъдеще. Аз лично пък се радвам, че ще имаме един добър познавач на етнографската действителност в днешна Австрия, същевременно в значителна степен с материалната култура и на земите в бивша Австро-Унгария“. По-нататък в изложението го уверява, „че етнографията у нас (въпреки всичко!) е още неразорана целина“ и ако той ѝ се отдаде „изцяло, с цялата си филологическа подготовка“, тя ще му бъде благодарна, както и той на нея. Споделайки своето убеждение, че „За един етнограф в родината ни днес има светли перспективи!“, заявява: „Ако и Ти възприемеш това мое убеждение, няма да се разочароваш и ще осмислиш богато гражданския си дълг към родината“.

Със сигурност Н. Колев възприема този възглед на своя учител. В писмо от 9 октомври 1965 г. проф. Хр. Вакарелски отбелязва, че последните обширни писма на неговия бъдещ последовател са му доставили „голямо удоволствие“, тъй като в тях проличава „усърдие да постигнеш най-много в областта на немския език и етнографията“ и изразява радостта си „при мисълта, че ще имаме в бъдеще един млад и с широка култура етнограф, от какъвто нашата нещастна етнография толкова много се нуждае“. Ясно осъзнава, че една година във Виена е крайно недостатъчна за това, но се надява, че не са изключени други възможности неговият млад колега да бъде „пак там или другаде на Запад за усъвършенстване“.

Във връзка с поставен от Н. Колев въпрос кои лекционни курсове във Виенския университет да избере, професорът му препоръчва да посещава „Етнография на скандинавския културен кръг“ и „етнографския просеминар „Увод в етнографския метод на работа и исторически упражнения“, водени от проф. Wolfram³, лекциите на проф. Klaar⁴ върху проучване на селищните форми и жилищните ландшафти и непременно курса по сравнително проучване

³ Рихард Волфрам / Richard Wolfram (16 септември 1901 г., Виена – 30 май 1995 г., Трайсмауер, Долна Австрия). Етнолог, скандинавист. От 1920 до 1926 г. следва германистика, скандинавистика и история на изкуството във Виенския университет, който завършва с докторска степен. През 1928 г. започва работа като преподавател по шведски език в същия университет. Хабилитира се през 1936 г. От 1932 г. е член на Националсоциалистическата германска работническа партия, През 1938 г. е назначен за директор на основания същата година в Залцбург Учебно-изследователски център за германо-немска етнология на Немското общество за изучаване на древната германска история и наследството на предците (Аненербе). След края на Втората световна война му е отнето правото да преподава, но през 1954 г. е възстановено. Оттогава до пенсионерането си през 1972 г. работи във Виенския университет (1959 г. – доцент, 1963 г. – професор) и оказва трайно влияние върху развитието на следвоенната етнология в него (1961 г. – директор на Института по етнология). От 1951 г. е член-кореспондент на Международния съвет за народна музика. През 1953 г. е член-основател на Дружеството за австрийски фолклорен атлас, а от 1959 г. е негов председател. От 1968 г. е член-кореспондент на Австрийската академия на науките, а от 1971 г. – неин пълноправен член. Автор е на над 250 публикации в областта на народните танци, традиционната носия и обичаи [Wolfram, Richard, pass].

⁴ Адалберт-Йозеф Клаар / Adalbert-Josef Klaar (27 август 1900 г., Виена – 23 май 1981 г., Клостернойбург). Австрийски архитект, строителен инженер, писател, изследовател на строителството, учен и реставратор на паметници. Завършва Виенския технически университет (1924 г.), където защитава докторска дисертация „Форми на селски селища от периода на Бабенберг в Долна Австрия“ (1929 г.). През 1942 г. получава правото да преподава „История на селищните технологии и форми“ във Виенския технически университет след защитен хабилитационен труд (1940 г.). От 1946 до 1975 г. е преподавател във Виенския университет („Селищни изследвания и пространствено планиране“), като през 1958 г. е избран за доцент. От 1946 до 1965 г. работи във Федералната служба за паметници, като от 1958 г. заема длъжността „главен държавен консерватор“. От 1928 г. е член на Асоциация за регионални изследвания на Долна Австрия (член на комитета от 1933 г.; президент 1955 – 1976 г.; почетен президент от 1980 г.). Носител на престижни награди [Adalbert Josef Klaar, pass]. Адалберт Йозеф е считан за пионер в систематичното описание на историческите селищни форми. Неговите чертежи на селски къщи, които са свидетелства за австрийската архитектурна история, се съхраняват в библиотеката на Виенския университет, а техни дигитални копия са достъпни онлайн [Adalbert Klaar's Farmhouses, pass].

на събираческото и риболовното препитание в района на Карпатите. Споменава, че и другите лекции, привлекли вниманието на Н. Колев, „са много интересни, но обстоятелството, че имаш само една година на разположение и задачата да се запознаеш повече с веществената култура на Австрия и изобщо като етнографска материя, не могат да ти позволят да посещаваш всички лекции“.

От това писмо става ясно, че Н. Колев вече се замисля за докторат и проф. Хр. Вакарелски счита, че тази мечта „не е неосъществима“ и дори го поощрява: „ти трябва да я поддържаш и да се доближаваш до нея по-целесъобразно“. Оказва се, че стипендиантът вече е говорил с проф. Ст. Стойков по въпроса за дисертацията, а проф. Хр. Вакарелски в разговор по телефона със своя колега е разбрал „мисълта му и мотивите му да се спреш на темата за колата“. Внимание заслужава мнението на видния етнограф относно избора на темата: „В техническо отношение колата у нас не съдържа някои особени проблеми, но тъй като тя никак не е проучвана не само у нас, но и у съседните народи, заслужава да се спреш на нея. Трябва обаче да се ограничи темата в района на Северна България: „Волската кола в Северна България“ – Освен общите особености в нейното устройство има и няколко специфични черти – лефките и огънатия цепен процеп (в някои малки райони), които представляват и по-специален етнографски интерес. Ето защо е добре да събираш литература в това отношение“.

Месец по-късно, в писмо от 12 ноември 1965 г. проф. Хр. Вакарелски със задоволство отбелязва: „Драги Николай! Писмата ти са празници за мен, като виждам как предано и правилно се стремиш към овладяване на етнографската наука. Радвам се за теб и за българската етнография [...]. Драго ми е, че планомерно уреждаш формалностите, които се изискват за един докторант. Правилно е, че годината, която имаш на разположение, трябва да се използва за това“. Във връзка с избора на научен ръководител му предлага да се консултира с проф. Волфрам, като предполага, че той ще му препоръча проф. Шмит. Проф. Хр. Вакарелски представя „накратко в общи черти един план“ за темата „Колата в Северна България“, а именно: „... 2. Характеристика на българската двуосна кола (с четири колела): конструктивни особености и разликите в севернобългарската кола. 3. Варианти в севернобългарската кола с оглед на процепа и подпорните части на климиите („лефки“); географско разпространен[ие]. 4. Сравнение на севернобългарската двуосна кола с колите в Румъния, Унгария и Северна Сърбия и Хърватия. Успоредици в страните на Средна Европа и другаде у европейците. 5. Поглед към двуосната кола у източните славяни и у други народи около Понтида. 6. Терминологията у българската кола и по-специално у севернобългарската. Етимологически изводи. 7. Исторически и археологически данни. 8. Изводи“. Съветва го относно замисления реферат за българските кукери и нестинари да ограничи темата и тя да бъде или само за кукерите, или само за нестинарите, като го насочва към литература и изразява готовност да му изпрати публикации на проф. Михаил Арнаудов.

Скоро след това Хр. Вакарелски изпраща на Н. Колев екземпляр от току-що полученото полско издание на неговата „Етнография на България“, за което му съобщава в писмо от 19 ноември 1965 г. Препоръчва му след като се запознае с обширните студии на проф. М. Арнаудов, да има предвид и неговия „синтез“ за същността и основните черти на нестинарството и за кукерите в конкретно посочените страници на наскоро издадения му труд. Одобрява факта, че се е „снабдил [с] Хиршберговия етнологически речник“⁵, който намира за „една необходима не само за начинаещи кратка енциклопедия по етнография“. Със задоволство отбелязва: „Драго ми е, че с всяко писмо ми разкриваш все по-голямо заинтересуване от етнографията“.

Проф. Хр. Вакарелски приема с радост и новината за намерението на Н. Колев да си купи пишеща машина, както е видно от писмото му с дата 15 декември, но го съветва това да не бъде „за сметка на гърлото, т.е. недояждане, на здравето“. По това време стипендиантът вече разполага и с фотоапарат и той му дава насоки какви музейни предмети да заснима и по

⁵ Hirschberg, Walter. Wörterbuch der Völkerkunde. Stuttgart: Kröner, 1965 (Хиршберг, Валтер. Речник по етнология. Щутгарт: Kröner, 1965).

какъв начин, посочвайки, че снимките ще му бъдат необходими при бъдещите „сравнителни етнографски занимания“.

В писмото от 18 януари 1966 г. професорът отново не пропуска да отбележи удовлетвореността си от работата на своя млад колега: „Радвам се, че решително играеш хорото, на което се захвана така охотно. Убеден съм, че ще го изиграеш докрай. Всичко в живота (или поне много неща в живота!) зависи от човека, особено когато човек е още млад и може да кове съдбата си. Много съм доволен, че те занимават вече принципни въпроси от рода на тия в писмото ти. Затова ще се опитам, макар накратко, да ти нам някои насоки, така както аз и други етнографи, освободени от идеологическите методологии, ги разбират“. По-нататък върху 7 страници ученият дава разяснения върху 8-те поставени му въпроси. В послеслов честити на Н. Колев пишещата машина. Посочва, че работата, която е започнал в студения стол, му харесва, но да гледа „само да не е за сметка на науката ти“.

Н. Колев обаче успява да съчетае и двете благодарение на своята „работливост“. Задоволството си от това негово качество професорът изразява многократно в тяхната кореспонденция. Както проличава и от писмото му с дата 1 март 1966 г., стипендиантът си поставя твърде много задачи и по този повод му пише: „По въпроса за темите: Краткото време, с което разполагаш до края на учебната година, струва ми се не е достатъчно за такива допълнения към основната ти задача – университетския курс, немския език и материали за дисертацията“. По-нататък продължава: „Ако все пак имаш време и възможност, позаинтересувай се за типа и терминологията на *конския самар*⁶ у австрийците в Щирия и Каринтия“, както и за волското запрягане в Австрия; за историята на планинските мелници в Австрия, както и за нашлепните мелници по Дунава“. Междувременно Н. Колев успява да вземе участие и в излет до бургенландско село и проф. Хр. Вакарелски му благодари за информация, като отбелязва: „Виждам, че много нещо си видял и че това ще ти даде възможност да сравняваш известни културни особености на тамошното население с нашия бит“.

Във връзка с намерението на Н. Колев да продължи обучението си в австрийската столица на 26 май 1966 г. професорът му пише: „Желанието Ти и решението да останеш още една година във Виена е много правилно и основателно. Боя се, че ще видиш затруднение в издръжката. Но най-сетне – докато възможностите позволят“. Съобщава му за предстоящо си посещение в Хамбург, където ще бъде гост на фондацията и ще се опита да потърси някаква подкрепа, а така също, че има известна възможност да бъде обявен асистентски конкурс във Висшия педагогически институт във Велико Търново през следващата година.

Оказва се, че не се е наложило проф. Хр. Вакарелски да моли фондацията за допълнителна финансова подкрепа за българския стипендиант, тъй като тя вече е взела решение, след като нейни представители са се информирали за поведението и успеха му. Съобщавайки тази новина на Н. Колев в писмо от 22 юни 1966 г., той го насърчава да продължава „в същия дух с крайна цел – докторат по етнография“. Уведомява го, че от 27 до 31 август в София ще се проведе под егидата на ЮНЕСКО Международният конгрес по балканистика и счита, че „няма да бъде зле и ти да бъдеш тогава тука: ще те запозная с някои добри етнографи и ще можеш да чуеш много ценни доклади по етнографията на Балканите... Идването ти тука макар и за малко време, ще бъде използвано и за събиране на някои материали. Що се отнася до конкурса в Търново, още е само проект. Кога ще бъде обявен не се знае, но аз ще държа връзка...“.

След успешно издържаните изпити проф. Хр. Вакарелски поздравява своя стипендиант от името на семейството, като в писмото си от 3 юли 1966 г. споделя тяхната радост и задоволство: „Радостта ни е наистина родителска. Драго ни е, че досега ти оправда нашите надежди, не се съмняваме, че и занапред ще ги оправдаваш. Драго ни е, че с поведението си и успеха си представи и нас много добре в чужбина, т.е. не ни посрами! Радваме се, че можем да се видим скоро и да поговорим повече за това-онова, което интересува и нас, и тебе“. Съобщава му, че с удоволствие ще посрещне майка му на гарата и че „тя ще остане у нас през всичкото време,

⁶ Думите в курсив в оригинала са подчертани от проф. Хр. Вакарелски.

докато е в София. Пише му също, че от Виена нищо не му е необходимо и да си пази валутата за себе си, но само ако не е много скъпо, може да му вземе един ключ за винтове № 18/19.

Следваща важна стъпка по пътя на Н. Колев към етнографията е написването на дисертационния труд. На 9 ноември 1966 г. професорът му пише: „2. Радвам се, че си се запасил с хубав и богат илюстративен материал за колата. Само така веществената култура може да се интерпретира и аргументира. Когато започнеш да пишеш труда си, или изобщо да обработваш материалите, и срещнеш някои затруднения в обясненията, пиши ми; 3. Приветствам те и се радвам на фонографа ти. Той ще ти бъде извънредно полезен в бъдеще. 4. Отлично си постъпил, като си благодарил на Фондацията за продължаване на стипендията. С това си се представил също много добре...“.

По повод допълнително отпусната на Н. Колев стипендия за още една учебна година във Виенския университет в своите спомени проф. Хр. Вакарелски отбелязва: „Този мой кандидат Николай Иванов Колев, който тук през лятото бе минал кратък частен курс по немски език, обаче се оказа така примерен и усърден в изучаването на етнографията в университета при известните виенски етнографи, че фондацията по препоръка на тия професори му дава стипендия за още една година – *единствен случай* [курсивът е мой – А.И.]“ [Вакарелски, В. 2002, с. 249].

За известно време кореспонденцията между проф. Хр. Вакарелки и Н. Колев е прекъсната едностранно. Причините за това се откриват в писмо от 25 април 1967 г. В него професорът се извинява, че дълго време не му е отговарял, поради „различни грижи у дома и срочни ангажменти“ и здравословни проблеми. От текста на писмото става ясно, че Н. Колев възнамерява да остане още един семестър във Виенския университет и търси мнението на професора, който му отговаря: „...ако имаш материална възможност, аз нямам нищо против ... ще говоря с него [проф. Ст. Стойков] и аз не вярвам той да има нещо против да останеш още един семестър“. По другия важен въпрос, който вълнува адресата, пише: „...относно мястото за работа, засега не виждам или не зная да има някое съответно за тебе вакантно, но все съм с надежда, че ще му се намери колая. Ти гледай само колкото е възможно повече да използваш престоя си там, за да се подготвиш по-добре“. Писмото съдържа коментар върху поставения от Н. Колев въпрос за евентуална връзка между българската народна представа за Баба Марта и наблюдаваните от него игри и маски в Podkoren⁷.

Сериозната загриженост на проф. Хр. Вакарелски за намирането на подходящо работно място за неговия ученик проличава в следващите няколко писма. На 24 септември 1967 г., след завръщането си от участие в научни форуми в Чехословакия и Югославия, му пише: „Радвам се на твоето трудолюбие и напредване. Дано бъда жив и здрав да те видя заловен тук на съответна работа, на етнографска позиция, па тогава да оставя този грешен свят. А има толкова много нужда от подготвени етнографи“. Уведомява го, че в Чехословакия е говорил по въпроса за неговото настаняване на работа с „колежката Стойкова“ (има предвид Стефана Стойкова – съпругата на проф. Ст. Стойков), която също като него счита, че „най-възможно и най-целесъобразно на първо време ще бъде да останеш в Търново“. Той самият четири месеца по-рано е бил в старата столица и е разговарял с директора на музея, който го е уверил във възможността да се открие едно работно място „в музея, който още чака своя майстор по етнографията“. Не изключва възможността същевременно неговият следовник да може да преподава в „тамошния университет етнография“. Успокоява го, че проф. Ст. Стойков ще съдейства, което го „много радва“.

В писмо от 26 януари 1968 г. до Н. Колев, който по това време се е завърнал в България, където остава до края на годината, проф. Хр. Вакарелски споделя: „Аз някак пак забавих отговора си, но мисълта ми, че ти, освен работата над дисертацията, трябва да намериш и подходяща служба, не ме напуща и ме измъчва“. Информира го, че в тази връзка е писал на директора на Окръжния исторически музей във Велико Търново и му е припомнил „разговора

⁷ Село в Словения, в непосредствена близост до Австрия и Италия.

си през лятото и обещанието му, че може да се открие служба за етнограф при музея“. Също така се е срещнал с ректора на Висшия педагогически институт в същия град и отбелязва, че „той сам се интересува за тебе“, и му припомня, че го познава от приема по случай Международния конгрес по балканистика. Препоръчва му да посети и двамата и да разговаря с тях за възможностите да бъде „привлечен на работа на едното или на другото място“, като би могъл да им каже, че прави това по съвет на проф. Хр. Вакарелски. Държи да бъде информиран за резултата. Пожелава му да бъде здрав и да не се отчайва „при каквито и да са неслоди“.

Не става ясно от писмо с дата 7 март 1968 г. дали Н. Колев се е срещнал с тогавашния ректор на ВПИ „Братя Кирил и Методий“ – проф. Станчо Станчев (по-късно Ваклинов), но проф. Хр. Вакарелски отбелязва: „Писмото ти ме значително смути с това, че Стойков се е оказал така слабо загрижен за настаняването ти в Търново⁸. Обстоятелството, че етнографията се овакант[я]ва дава известни възможности да се свържеш с университета, макар като асистент за водене на практически занятия със студентите по българска етнография. Каква специалност иска Стойков за такава служба, когато и завеждащата курса, която (както днес се научих) напуска за цяла година, няма никаква специализация, освен давност в работа.... Съжалявам много, че Станчев тука не можах да го намеря, а утре заминавам за Бон и Париж, гдето ще остана до края на март. Тази вечер му пиша и нему, адресирам го до Търново“. Подтиква го да отиде до великотърновския музей, да се представи на директора и да види „какво ще излезе и оттам“.

Писмото съдържа и оценка на проф. Хр. Вакарелски за написана част от научния труд на Н. Колев, както и насоки за следващата част: „Прегледах го с най-голям интерес. Намирам, че тази част – описателната, е достатъчно подробна и веща. И без това етнографски труд не е и не може да претендира за научност. Разбира се, че след завършването му ще има нужда от едно грижливо редактиране, което ще направим заедно... Сега е необходимо да приготвиш сравнителната част. То ще рече да се направи преглед по всички страни на колата като конструкция и терминологичен ансамбъл и у съседните и несъседните страни – славянски и неславянски. След това подобно сравнение, доколкото е възможно, с исторически и археологически материали, за да се направят изводи за произхода и историята на нашата севернобългарска кола и на нейните разнообразни форми. За това обаче ще трябва да видиш как и доколко си използвал чуждата литература“. Професорът препоръчва на своя следовник да дойде през април в София, „заедно с всички материали“. Пише му да бъде „спокоен“ и „по отношение на дисертацията съвети и помощ“ да търси само от него, тъй като той е и филолог, който много държи „на лексикалната страна“, и ще може най-добре да му „бъде в услуга от всеки друг, който е чужд на етнографията“. Отбелязва факта, „че сегашният вид на труда е още в първа редакция“, поради което не бива да се смущава от някои предимно стилни поправки, които той е направил, и че „нещата от конструктивен характер“ е отразил на самите им места.

В следващото писмо от 17 март 1968 г. проф. Хр. Вакарелски се извинява, че едва сега отговаря на писмата на Н. Колев и му съобщава за голямо нещастие у дома му – влошеното здравословно състояние на неговата съпруга и „постоянните дежурства над нея“ в болницата, като споделя: „Аз нищо не мога да работя и не съм на себе си“. Въпреки това, както е видно от документа, намира време да му изпрати книгата „Agrikultura“ и библиографски данни за някои съчинения, които е успял да намери по-лесно из бележките си, и го моли да потърси другите в тамошните библиотеки.

На 4 април 1968 г. проф. Хр. Вакарелски известява Н. Колев, че късно се е завърнал от чужбина и на конференцията в Бон се е срещнал с проф. Волфрам, който много се зарадвал на възможността да се запознаят лично. Двамата са разговаряли за Н. Колев и неговата работа. Отбелязва, че проф. Волфрам е „много доволен от твоето усърдие, от успеха ти и от поведението ти изобщо“, а относно дисертацията „той се надява, че ще я изработиш добре, но не знае как ще я преценява, като не познава лично нашия терен и езика ни (за терминологията). Уговорихме се аз да му представя една рецензия и въз основа на нея той да решава по-нататък“. Пише

⁸ За действителното отношение на проф. Ст. Стойков по въпроса може да се съди от представените по-нататък в изложението негови писма от 20 май 1966 г., 1 юли 1966 г., 18 февруари 1968 г.

му също, че заедно с виенския професор е била и една негова сътрудничка – Dr Edith Klenk⁹, която е помолила проф. Хр. Вакарелски да му предаде нейните поздравии и картичка, и когато бъде готов с дисертацията си, да ѝ изпрати препис, за да я изглади в езиково отношение и каквото друго може. Съветва го да ѝ отговори, като посочи, че той се е върнал към 2 същия месец от Париж и късно е предал писмото ѝ. От документа е видно също, че „работа в Търново не е могло да се намери“ за Н. Колев. Коментарът на професора е: „Не е добре... Но както и да е. Ти ще можеш да работиш върху дисертацията си. За идването ти в София – най-изгодно е за мен да дойдеш или след Цветница, или след Великден“.

Четири дни по-късно по повод изпратен отпечатък от статията „По-особени думи в говора на с. Страхилово, Свищовско“ на Н. Колев (публ. в сп. „Българска диалектология“ през 1967 г.) професорът му изпраща в малък пощенски плик своя визитна картичка със следния текст върху гърба ѝ: „Драги Николай, Благодаря ти за отпечатъка на прекрасния Ви диалектологически принос! Желая такива приноси да последват и с етнографско съдържание! Твой (п)“.

Към 15 май 1968 г. проф. Хр. Вакарелски и съпругата му са на лечение в с. Баня, Карловско. С открита пощенска картичка оттам го кани, ако му е „удобно и възможно“, да дойде да ги види и споделя: „ще ни бъде особено приятно“.

Поредно доказателство за съпричастността на видния етнограф към дисертационния труд на неговия ученик е изпратената в съвсем малък пощенски плик негова визитна картичка, на гърба на която на 5 юни 1968 г. е написал: „Току-що получих тази книга. Изпращам ти я, за да се запознаеш с първата статия за колата в предисторията. Може би все нещо ще ти бъде от полза!“.

През 1968 г., както е известно от други източници, Н. Колев пътува с колело и влак из Северна България, събирайки теренен материал за научния си труд. За своите проучвания той редовно информира проф. Хр. Вакарелски, който в писмо от 15 юли 1968 г. му благодари и споделя с него: „Аз се едно че пътувам заедно с Тебе. Аз и леля ти Анче се много радваме на твоята работливост и Ти пожелаваме големи успехи.“ Информира го, че към първи август заминава със съпругата си за Люнебург (ГФР), където ще останат до към 20 август. След това през Стокхолм ще отидат в Полша и ще бъдат там до края на месеца. Ако има желание и необходимост да се срещнат, нека има предвид това, „иначе – след 1 септември, може би и ние да се разходим с кола до Вас“. По повод запитване на Н. Колев относно обявен асистентски конкурс при Иван Коев (автор на популярната „Българска везбена и тъканна орнаментика“ от 1982 г.), професорът е на мнение: „не е зле да опиташ, ако разбира се, той [Коев] не си е определил вече кой да вземе конкурса...“.

С открита пощенска картичка на 15 октомври 1968 г. професорът напомня на Н. Колев, че му е писал преди десетина дни да дойде в София и да подаде „посъответно¹⁰ молба за разрешение за Виена“, а той не се е обадил. Пита какво се случва с него и настоява да му се обади или да пристигне в столицата веднага, ако има тази възможност.

Следващите три писма (от 7 ноември, 15 ноември и 7 декември 1968 г.) свидетелстват за сериозната ангажираност и усилия на проф. Хр. Вакарелски, както и на проф. Ст. Стойков,

⁹ Едит Хьоранднер (по баща Кленк) / Hörandner, Editha, geb. Klenk. Постъпва във Виенския университет през 1957 г., където първоначално изучава философия, английски и немски език, а през учебната 1958 – 1959 г. се обучава в Бостън. След възстановяването на Института за фолклор през 1963 г. се насочва към изучаване на фолклор и английски език. След придобиване на докторска степен през 1966 г. започва работа в Дружеството за австрийски фолклорен атлас, а от 1968 до 1986 г. е научен сътрудник в Института за фолклор към Виенския университет. През 1986 г. е назначена за редовен професор по фолклор в Университета в Грац, където се пенсионира през 2007 г. Е. Хьоранднер е сред учениците на проф. Рихард Волфрам, който определя първоначалния ѝ научен интерес към фолклорната картография. Впоследствие изследванията ѝ са в областта на народната медицина, храна, облекло, вярвания и суеверия, стареене, ежедневието живот на децата и Хелюин [Eberhart, H. Hörandner, Editha..., 2018, s. 392–392].

¹⁰ Думата е подчертана в оригинала.

да издействат от Министерството на народната просвета разрешително за заминаването на Н. Колев във Виена, където му предстои защита на дисертационния труд. Не пропуска да окуражи докторанта с думите: „Не се отчайвай, правдата винаги побеждава!“. И в този случай се оказва прав – Н. Колев успява да замине за австрийската столица.

В писмо от 30 април 1969 г. проф. Хр. Вакарелски съобщава на своя следовник, който по това време вече е във Виена, за кончината на неговата съпруга и се извинява, че не му е отговорил „редовно досега: много бях объркан – до края на живота ѝ с ежечасно дежурене при нея, а след смъртта ѝ не мога да дойда на себе си“. Макар да възнамерява тези дни да се опита направи рецензия на научния му труд, всъщност успява да я привърши на 2 юни 1969 г. и още същия ден му пише за това. Причината за забавянето ѝ е, че след загубата на своята съпруга професорът не е могъл да седне да работи поне половин час – „сядка не ме лови“, и едва след 40-дневната панихида е в състояние „малко-много да поработвам“, като „първият резултат е този преглед и тази рецензия“. В писмото подробно обяснява, че първоначално е работил по ръкописния екземпляр, поради което е оставял празни места за числа на страници и илюстрации, които Н. Колев следва да попълни съобразно немския превод. Обръща му внимание, че цитираните от него страници са по българския екземпляр. Посочва, че на някои места е правил дребни поправки и е добре да ги сравни с немския текст и ако има разлика, да ги поправи. Също така е отбелязал някои формулировки, които е добре да бъдат съобразени с немския текст. Препоръчва му да бъдат дадени етимологични обяснения на някои термини. В заключение констатира: „Забелязах немският превод е значително подобрен и много бележки, които направих въз основа на българския текст и имах да ти ги съобщя, отпаднаха. Това ме радва. И изобщо ме радва работата ти. Надявам се, че и взискателният Волфрам ще бъде доволен“. Заедно с писмото проф. Хр. Вакарелски изпраща и рецензията, която Н. Колев трябва да преведе на немски език и да му предостави един екземпляр, който да подпише. Рецензията трябва да бъде адресирана лично от докторанта до неговия научен ръководител.

След две, получени едно след друго, писма от Н. Колев на 29 септември 1969 г. проф. Хр. Вакарелски му отговаря: „Радвам се от все сърце на напредването на твоето экзаменуване. Особено ме радва положителната оценка на рецензентите на твоята дисертация. Много желая да присъствам на промоцията ти, но не зная дали без покана и то официална, ще мога да се снабдя с паспорт“.

За съжаление, желанието на професора не се сбъдва. На 25 ноември 1969 г. той пише: „Драги Николай, Писмото ти ме много зарадва. Се едно че мой син е постигнал такъв успех. Поздравявам те! Бъди здрав и достойно да украсиш това звание, както то достойно те украси!“. Споделя, че засега е добре със здравето и ако и занапред е така, ще дойдат с неговия син във Виена, вероятно след средата на декември, в случай че получат документи за задграничното пътуване.

Грижата на проф. Вакарелски да намери работа на Н. Колев по специалността остава. В писмо от 24 януари 1970 г. му съобщава, че същия ден е писал на проф. Георги Димов (по това време ректор на Висшия педагогически институт във Велико Търново) и му е изпратил неговата „справка“. Разговарял е и с Иван Кисьов (началник на отдел „Музеи“ в Комитета за изкуство и култура), който не успял да се свърже с директора на музея в старата столица, за да разбере „как стои там въпросът с новия щат“, но е казал, че могат веднага да го назначат като етнограф в Музея на Рилския манастир. Съветва го да отиде във Велико Търново и да се срещне с ректора на Института и директора на музея, „за да разбереш какви са възможностите и с оглед на това да решиш дали там. или в Рилския манастир“. Според проф. Хр. Вакарелски „и в Рилския манастир ще има условия за научна работа“. Остава на Н. Колев да прецени и вземе решение, като посочва, че занапред всяка възможност за конкурси в София (било в Университета или Академията) може да се използва, „дори по-лесно от Рилския манастир“.

На 5 март 1970 г. проф. Вакарелски моли своя възпитаник да му пише „какво става с Търново: с кого се среща, какви изгледи има“. Съобщава за получени на неговия адрес книга и списание от Бургенландското областно управление, предназначени за Етнографския институт

с молба за размяна на издания, като изтъква мотива затова – защото в писмото оттам се посочва, че се основават на препоръка на Н. Колев. В послеслова се чете: „Динеков ми каза, че във В[исшата]А[тестационна]К[омисия] е взето решение специално за тебе да се явиш само на изпит по марксистическа философия и да представиш две рецензии за дисертацията си – без да правиш защита“, което обаче не се случва¹¹.

След няколкомесечна работа като учител в родното Страхилово Н. Колев е назначен за екскурзовод в Окръжния исторически музей във Велико Търново. Скоро обаче е обявен конкурс за асистент по българска етнография във Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий“, който той печели, и на 14 юли 1970 г. официално встъпва в длъжност [Ковачев, Н. 2000, с. 39]. След като проф. Хр. Вакарелски узнава от писмо на Н. Колев, тази и още една новина – за предстоящата му женитба, на 17 юли 1970 г. му пише, че изпитва двойна радост и му пожелава: „Нека ти бъде на добър път и в едното, и в другото отношение!“ Следват неговите отговори и препоръки по поставени въпроси относно преподавателската дейност на новоназначения асистент и бъдещия му семеен живот. Текстът на писмото с незначително съкращение, както вече се спомена, е публикуван [Мисията..., 2011, с. 16–18.].

На 19 август 1970 г., месец след назначаването на Н. Колев за асистент във ВТУ, проф. Хр. Вакарелски го известява чрез открита пощенска картичка, че на 26 същия месец ще пристигне във Велико Търново заедно с познатия му проф. Robert Wildhaber¹² от Базел (Швейцария) и го моли „да гледаш да си там, за да се видите“.

В писмо от 24 октомври 1970 г. проф. Хр. Вакарелски изразява радостта си, че неговият следовник и съпругата му са добре и че са се настанили „в сравнително добра квартира“. Представя си колко е „зает с тия 22 часа седмично“, но го съветва: „Важното е часове вън от тия 22 да не губиш, а да ги използваш за подготовка за упражненията и за научна работа...“. Дава и известни насоки във връзка с преподавателската му дейност.

Това последно от временно предоставените на Музея на Великотърновския университет писма на проф. Хр. Вакарелски до Н. Колев е последвано и от други през следващите години, тъй като контактите между двамата продължават до края на земните дни на основоположника на българската етнографска наука. В богатия архивен фонд на професора, съхраняван в Централния държавен архив, се намира друга част от кореспонденцията между учителя и ученика, която би разкрила още по-пълно картината на техния живот. Тя е обособена в отделна архивна единица, озаглавена „Писма, телеграми и поздравителни картички от Николай Колев до Хр. Вакарелски за пристигането му във Виена, специализацията му и доктората му, за установяването му като учител в Търновско, за конкурса му във Великотърновския университет „Кирил и Методий“, за работата му, за етнографските експедиции със студентите, по лични въпроси и др. Виена, с. Страхилово, В. Търново. Оригинал. Ръкопис. Машинопис. 28 апр. 1965 – дек. 1978“, която съдържа 275 листа [ЦДА, ф. 2072К, оп. 1, а.е. 856]. Сред запазените документи във фонда, които имат отношение към доц. Н. Колев са писма от д-р Károly Gaál до Хр. Вака-

¹¹ Вж бел. № 11.

¹² В писмото собственото име на професор Wildhaber е изписано погрешно – Rudolf. В своите спомени проф. Вакарелски посочва сред имената на видните чуждестранни учени, които е съпроводил при обиколките им България, Вилдхабер само с фамилното име, като в именния указател пояснява: „швейцарски професор, етнограф“ [Вакарелски, Хр. 2002, с. 254, 278]. Роберт Вилдхабер (3 август 1902 г., Валеншат, Швейцария – 1982 г., Базел). – Изучава немски, английски и италиански език в университетите в Цюрих, Хайделберг, Лондон, Перуджа и Базел. През 1928 г. придобива докторска степен в Базелския университет въз основа на дисертационен труд за драматурга Якоб Руф. От 1930 по 1961 г. е учител в средно училище, като същевременно от 1946 до 1968 г. работи в Швейцарския етнографски музей (дн. Музей на културата) в Базел, като в продължение на десетилетия е негов ръководител. Дългогодишен редактор на „Internationale Volkskundliche Bibliographie“ и „Schweizerisches Archiv für Volkskunde“. Член на изпълнителните комитети на Deutsche Gesellschaft für Volkskunde, както и на Международното дружество за етнология и фолклор. Почетен доктор на Базелския университет (1968 г.) [Niederer, A. 1983, p. 234–236].

релски относно специализацията на Николай Колев [ЦДА, ф. 2072К, оп. 1, а.е. 1106], писма от и до проф. Richard Wolfram и Хр. Вакарелски за дисертацията на Н. Колев [ЦДА, ф. 2072К, оп. 1, а.е. 1116], както и снимки на Н. Колев [ЦДА, ф. 2072К, оп. 1, а.е. 1593].

По време на обучението си във Виенския университет и подготовката на дисертационния труд Н. Колев поддържа оживена кореспонденция и с проф. Ст. Стойков, за когото години по-късно пише: „По време на моето следване той ме спечели за диалектологията, участвах всяко лято в експедиции (Пловдивско, Варненско, Ловешко)“ [Колев, Н. 2011, с. 9]. Под негово ръководство той разработва и защитава дипломна работа на тема: „Говорът на село Страхилово, Великотърновско“.

В сборника, посветен на 70-годишнината на Н. Колев, са публикувани две писма на проф. Ст. Стойков, които не са сред предоставените от д-р Л. Колева и надхвърлят хронологическите рамки на непубликуваните. Първото е с дата 15 ноември 1965 г. и в него професорът благодари на своя доскорошен студент за „любезния прием във Виена и за всичко, което направи за мен и за проф. П. Динев“ [Мисия..., 2011, с. 15]. Сред съветите, които му дава, е и този: „да уредиш и въпроса с един докторат“, макар да е наясно, че тези докторати не се признават в България, но допуска възможността по-късно той да го представи „като кандидатска дисертация, стига работата да е сериозна и да има научна стойност“. Информира го за проведен разговор с проф. Хр. Вакарелски относно темата на дисертацията и за изразеното от него мнение, „че колата няма особена проблематика“. Според проф. Ст. Стойков трудът „трябва да има и лингвистична страна, не само етнографска. Много е ценно да се свържат езиковедските интереси с етнографските и да се намерят нови области, където можеш да бъдеш полезен“ [Мисия..., 2011, с. 15].

В писмо от 26 декември 1965 г. видният езиковед честити на Н. Колев настъпващата Нова година и му пожелава „здраве, щастие и успехи в работата! Дано успееш да се справиш с тежките задачи и не само да научиш добре немски, но и да събереш материали за дисертацията си“. Съобщава му, че кръжокът по диалектология „през тази година се прослави“ и самият той е отличен със значка на научното дружество, но е обезпокоен, че „млада смяна не идва“ (от третите курсове само един студент проявява по-голям интерес). Информира го, че Михаил Виденов¹³ е издържал изпита за аспирант и в началото на новата година ще постъпи на работа в Софийския университет. Новината, която е от значение за Н. Колев, е че проф. Ст. Стойков и Максим Младенов са решили да публикуват неговия „речник за Страхилово“ в кн. III на списание „Българска диалектология“. В тази връзка М. Младенов е редактирал речника, който ще докладва в секцията, и след одобряването му ще го даде за преписване. Очаква се към края на 1966 г., а дори и по-рано, Н. Колев да има „вече една малка публикация“. Професорът пояснява, че това го правят, „за да се види, че изобщо имаш печатани работи“. Споделя още: „Мислим какво ще те правим, когато се върнеш.“ и го успокоява: „Ти обаче не се грижи за това. Гледай си спокойно работата и бъди напълно уверен, че човек, който искрено обича работата и успешно работи, няма да пропадне“.

По повод писмо на Н. Колев, написано на немски език с помощта на наскоро закупената от него пишеща машина, на 20 февруари 1966 г. проф. Ст. Стойков му пише: „Съжалявам, че не съм в състояние да ти отговоря на немски език. Ти доста си напреднал в езика и вече дори си в състояние да пишеш на машина на немски! Поздравявам те с успеха!“. По-нататък изразява радостта си, че неговият бивш студент и дипломант вече навлиза „в проблематиката и в споровете между професорите“ и в тази връзка го съветва: „За теб е по-важно да научиш нещо, отколкото да съдиш кой е по-прав“. Интересува се какво става с дисертацията му и отбелязва: „Получаването на докторска титла от западен образец не е лесна работа и за една година това е невъзможно. Обаче, както говорихме, ти ще си подготвиш работата така, че да можеш после да се върнеш във Виена и да защитиш самата работа. Но и това не е най-важното. Същественото за тебе е да научиш неща, които ще ти дадат възможност после самостоятелно да работиш в

¹³ Проф. дфн Михаил Георгиев Виденов – почетен доктор на ВТУ за неговия принос в развитието на езикознанието и социолингвистиката (11 май 2004 г.). В оригинала фамилията е изписана погрешно „Видонев“.

областта на етнографията, свързана с езиковедството и диалектологията. Вакарелски има ред недостатъци, но той обича искрено своята работа и каквото и да се каже той е не само най-големият български етнограф, но и единственият в тази област. Добре правиш, че го държиш в течение на работа си и се съветваш с него“.

В настоящото писмо проф. Ст. Стойков с горчивина споделя, че на обсъждането на неговото произведение „Банатският говор“ от Научния съвет в продължение на две заседания „много неща се казаха, малко се доказаха, а още по-малко се приеха. Но се вдигна шум. Недоволни са изказалите се (Леков, Вл. Георгиев, К. Попов и др.), а още по-недоволен съм аз, че много неща не са разбрали, понеже не са чели работата ми, а тя е около 730 стр.“

Н. Колев също споделя своите тревожни мисли с професора, който на 20 май 1966 г. му пише, че е получил неговото писмо преди няколко дни, но не се е решил да му отговори веднага, „защото отговорът е много тежък“. По-нататък четем: „Ти си написал писмото с червено, т.е. с кръв, и си го изпратил с бърза поща, защото въпросите много те интересуват. Това ме кара и аз много внимателно да си помисля, преди да ти отговоря. Настаняването на човек в живота е много тежка и мъчителна задача, която всеки решава по своему. Тук има значение не само обективният фактор, т.е. конкретните условия, но и субективният фактор, т.е. късметът. Човек обаче трябва да обича своята работа и да направи опити да работи, като е сигурен, че ще успее, по-рано или по-късно, това зависи от конкретните условия“.

От това, както и от следващи писма, проличава действителната загриженост на проф. Ст. Стойков за професионалната реализация на Н. Колев: „Аз съм си мислил доста за тебе и моите планове засега са следните. Да се направи опит да бъдеш привлечен като асистент в Търново по диалектология и етнография, защото една такава комбинация има голямо бъдеще. Ние нямаме подготвени етнографи, а особено голяма е липсата от подготвени етнографи с добра лингвистична подготовка. Като се проявиш, ще можеш да аспирираш и за място в София в Етнографския институт на БАН. За да имаш нещо черно на бяло, с Максим направихме опит и включихме в кн. III на „Българска диалектология“ един твой лексикален принос. Той ще бъде отпечатан в началото на следната година. Сега за сега нямаш нищо друго, което може да те представи пред хората“.

Вероятно във връзка с поставен въпрос относно оставането на Н. Колев във Виена след изтичане срока на стипендията проф. Ст. Стойков изразява следното мнение: „...трябва да постои във Виена максимално и след като се свършат средствата, да се прибереш в София или по-право в България. Родителите ти са млади хора и биха те издържали няколко месеца, за да можеш да събереш материали за дисертацията и да я напишеш. Ако нищо не стане, ти ще можеш да я защитиш в България като свободен аспирант. Но още по-голяма вероятност има да отидеш до Виена и там да защитиш докторската работа. Да работиш във Виена и да учиш, според мен е излишно, защото тежката физическа работа много ще те изтощи и няма да ти даде възможност да работиш. Пък е и въпрос дали ще те оставят нашите власти. Езикът ти ще можеш да поддържа и у нас с четене, слушане на радио и пр. В София може да ти се намери някоя временна работа, но жалко е, че ти не си софийски жител и можеш да вземеш място, за което се изисква конкурс. [...] И така, прибери се, когато ти се привършат парите, не се цигани и не смятай, че ако останеш 20–30 дни повече, ще спечелиш нещо особено. Доста стоя и доста работи“.

Проф. Ст. Стойков информира Н. Колев за възможността да бъде изпратен през есента да събира материали за Българския диалектен атлас „и за своята работа“, а в случай че се завърне през юли, ще може да бъде включен в експедициите, но е наясно, че от тях не би имал „особена полза“. Пита го какви са конкретните начини да получи някаква стипендия в Австрия, за което неговият възпитаник му загатва. Съветва го да проучи добре и ако има такава възможност, „да се пише на Хам¹⁴ или на някой друг професор да се застъпи за теб“, което може да стане и след

¹⁴ Йосип Хам / Josip Ham (3 декември 1905 г., с. Гат на Драва (днес в Хърватия) – 23 ноември 1986 г., Виена) – виден палеославист. Завършва класическата гимназия в Осйек. Следва славистика и германистика в Загребския университет, където през 1934 г. получава докторска степен. От 1932 –

завръщането му в родината. В края на писмото обобщава: „И така, драги Николай: оставай в Австрия докогато имаш средства, но не се ограничавай, за да не се разболееш. И да се върнеш на село, не е толкова страшно. Ако у тебе е разпалена любовта към науката, нищо няма да може да я угаси. А бъдещето е пред теб и ти ще трябва да си завоюваш място в живота. Нищо даром няма да ти се даде“. Следват примери с Максим Младенов и други техни общи познати колко трудно са успели да си намерят работа.

Както отбелязва проф. Ст. Стойков в писмото си до Н. Колев от 12 юни 1966 г.: „твоята работа не само се нарежда, но дори и пренарежда. Искрено се радвам, че всичко взе такъв обрат. Но, както вече ти писах, ти сам имаш най-голяма заслуга за продължението на стипендията, защото работи усилено!“. Съобщава, че в Министерството на народната просвета е пристигнало писмо от българската легация във Виена с предложение да му се разреши да остане още една година в Австрия. А за да имат известни основания в Министерството, той от името на ръководството на факултета е написал специално писмо, с което предлага да се продължи срокът на специализация, посочвайки мотивите за това. Отново го кани да участва в експедицията, с която група пожелае, или пък да дойде с него да събират лексикални материали от Банско и евентуално от Мугла. Подчертава, че не е проблем, ако дойде и малко по-късно. Достатъчно е да му се обади, „за да се уреди въпросът с командировката“. В края на писмото отбелязва: „Аз от първи юли не съм декан и това много ме радва“.

В следващото писмо от 1 юли 1966 г. проф. Ст. Стойков пише на Н. Колев, че ще го включат в експедиция „на драго сърце“, стига да е в София, но е видно, че засега по обективни причини няма да може да участва. Ако обаче остане, през есента ще има възможност да пътува със сътрудници, които ще събират материали за атласа. Лично проф. Ст. Стойков ще бъде за десетина дни в Мугла, да си досъбере материал за едно проучване на говора. В случай че това представлява интерес за него, в което се съмнява, го кани да дойде. Информира го за работата си и за плановете през лятото, за Първия балканистичен конгрес в София през август, за възможността да присъства на заседанията и да получи някои материали от него.

В писмото се засяга и важният за Н. Колев въпрос – намирането на подходяща работа: „Вече говорих на няколко пъти с хората от Търново за тебе. Те са съгласни да те вземат, с конкурс, разбира се, стига да се подготвиш. Сега за сега там е свободна специалността „Диалектология“, а има и специалност „Етнография“¹⁵, която засега се завежда от една сътрудничка от Етнографския музей в София. На първо време, както вече ти писах, има големи шансове да дойдеш в Търново, а след това и в София, в зависимост от обективните условия и възможности. През есента започват лекциите по диалектология в Търново и на първо време може аз да ги взема или да ги вземе някой друг, но идеята ми е там да ти се подготви място. Ти ще трябва през 1967 година да се подготвиш за конкурс и през есента да се явиш. Също така ти писах да бъдеш спокоен за мястото си в България – все ще се нареди. Важното е да се подготвиш. Никак не е нужно да идваш в България и да издържиш изпита за асистент или преподавател, а после да се връщаш във Виена. Ти си получил средствата за оставане във Виена и ще трябва да останеш до последния срок. Това е важно и за твоята подготовка и за впечатлението, което трябва да имат от тебе твоите професори“.

В писмото също така се посочва, че вече е в печатницата кн. III на „Българска диалектология“, където е „речников[ият] принос“ на Н. Колев. Проф. Ст. Стойков насърчава своя млад колега да посъбере „материали от България за дисертацията си“ и да се опита да напише ста-

1933 г. е хоноруван преподавател по полски език в същия университет. През 1946 г. става постоянен лектор по полски език, а през 1941 – редовен преподавател по старобългарски език. През 1948 г. заема длъжността „доцент“, през 1954 г. – „извънреден професор“, а през 1958 г. – „редовен професор“ по славянска филология. От 1960 г. до пенсионирането си е дългогодишен ръководител на Института по славистика във Виенския университет. Член на Австрийската академия на науките, където ръководи езиковедската част на Балканската комисия, на Югославската академия на науките и изкуствата и др. [Лашкова, Л. 1987, с. 127–128; Минчева, А. 1987, с. 129–130].

¹⁵ Всъщност става въпрос за учебни дисциплини, а не за специалности.

тия, като посочва, че и преди му е писал по този въпрос. Информира го за усилената си работа по довършването на речника за банатския говор и че самото изследване за бананския говор вече е в печатница, за излязлото ново издание на „Увод в българската фонетика“ („прекръстен вече на „Увод във фонетиката на българския език“), за издадената на полски език „Българска етнография“ на Хр. Вакарелски. Моли го да му купи посоченото в писмото лекарство за неговото кръвно налягане.

В писмо от 19 декември 1966 г. проф. Ст. Стойков изпраща на Н. Колев много „поздрави с пожелания за успешно завършване на всички предначертани планове“. Съобщава му, че през последния месец е бил „повече от претрупан с работа“, като я описва най-общо. Споменава, че преди време му е изпратил немския превод на реферата. Вероятно става въпрос за един от рефератите, които Н. Колев представя на преподавателите във Виенския университет. Във връзка с поставен от него въпрос за остатъците от езика на Аспаруховите българи професорът му изпраща статия на Емил Боев, която според него ще му „свърши най-добра работа“. Отбелязва още: „Твоят магнетофон много ми хареса. Прекрасен е. Ще трябва да се снабдиш и с ленти и то от най-хубавите, защото за качеството на записа и те имат решаващо значение“. Пожелава му „успешна бъдеща работа с това средство за звукозапис“.

В писмо от 26 февруари 1967 г. проф. Ст. Стойков изразява радостта си, че нещата при Н. Колев вървят добре и че го „вълнуват въпросите за завършването“. Според него: „най-правилно е ти да положиш максимални усилия и да свършиш всичко, което е за свършване до лятото на тази година. Дотогава ще се разбере какви са изгледите за Търново и аз ще ти пиша да се прибиращ ли или да останеш. Ако имаш възможност да останеш още малко, не е лошо. Но ще трябва да се види ще имаш ли достатъчно средства. Както вече ти писах, не е най-правилно човек да мизерува, но да живее в чужбина или да хване някоя болест, та после да съжالياва за всичко. Гледай си здравето, живея както трябва и работи усилено“. Уверява го, че ако се наложи, ще направи „всичко възможно да бъде удължен срокът на пребиваването във Виена“, но оставането му там във връзка с дисертацията трябва да бъде съчетано с финансовите му възможности. Намира, че все още е рано да се мисли за това. Уведомява го, че към 15 май ще бъде в Братислава, а към 20 май в Гьотинген за 4 седмици, за да посети някои фонетични и диалектоложки центрове, а ако има паспорт, ще дойде във Виена за 1–2 дни, за да се видят и да си поговорят „по всички въпроси“.

Както става ясно от писмо на проф. Ст. Стойков с дата 12 май 1967 г. той ще има възможност на път за Гьотинген да мине през Виена на 21 или на 20 същия месец (в зависимост от разписанието на влаковете), но все още не е наясно дали ще може да остане за един ден или евентуално на връщане, тъй като все още не е получил билета и не знае по кой път ще се върне в България. Възнамерява при срещата им да говорят за неговата работа и за бъдещи планове. Във връзка с поставен от Н. Колев въпрос е и следният текст от писмото: „Много е трудно да се реши как трябва да постъпиш, за да се свърши всичко. Въпрос е доколко имаш събрани материали за дисертацията“. Информира го, че ще бъде включен в тяхната експедиция и ще има възможност да събира материали за атласа, както и за научния си труд, а така също, че неговият речник за Страхилово вероятно ще излезе от печат през юни, в обем около 2 печатни коли.

В писмо от 15 октомври 1967 г. проф. Ст. Стойков съобщава на Н. Колев, че както и преди му е писал, във В. Търново „все още няма нищо особено“. Заминаването на преподавателката по етнография Т. Колева за една година в СССР „си остава далечен проект“, както и възможността за подходяща работа в София също е проект. По-нататък в текста ученият прави следната констатация: „Както излиза, ти всъщност следваш второ висше образование, щом като трябва да държиш толкова много изпити“, макар в началото да се е говорело, че ще бъдат само няколко изпита. Това обаче според него има и положителна страна: „Но както и да е, всяко зло за добро, защото с този зор ти получаваш по-висока квалификация“.

Професорът се интересува дали Н. Колев е успял вече да смени шрифта на пишещата си машина и го съветва да го направи, защото както вече му е писал, „той е толкова дребен, че в България не може да приемат работи за печат с него“. Уведомява го, че „В София работите

текат по старото русло“ (започнали са лекциите, пишат се доклади за Международния конгрес на славистите в Прага, който ще се състои през август следващата година и пр.), а „На диалектоложкия фронт през последните два месеца няма нищо особено“. Пожелава му „всичко най-хубаво! Приятна работа и успешно вземане на изпити!“.

На 15 ноември 1967 г. проф. Ст. Стойков допускайки, че Н. Колев не е получил едно негово писмо, отново му препоръчва да смени шрифта на пишещата си машина. Имайки предвид недоброжелателното отношение на проф. Волфрам към Н. Колев, той го съветва: „да положиш всички усилия и да получиш от него указания за дисертацията, която ще напишеш в България“. Проф. Ст. Стойков одобрява факта, че неговият възпитаник е „записал и курсовете по английски език, защото този език е необходим в работата“ и заключава: „Ти се готвиш много на широк фронт и се надявам, че ще успееш“. Споделя с него, че е прекарал близо две седмици (от 20 октомври до началото на ноември) в Италия, от която е изключително впечатлен и би желал отново да я посети и поживее там. Взел е участие в международно съвещание по лингвистичните атласи в Рим, а след това с парите, които там е получил, е посетил Неапол, Помпей, Флоренция, Болоня, Милано и Венеция. Информира го за негови колеги, които са заминали или скоро ще заминат като гост-лектори по български език в западноевропейски страни, за предстоящи научни форуми в чужбина и у нас, за Максим Младенов, който е назначен за изпълняващ длъжността „научен секретар“ на Института на мястото на Иван Гълъбов¹⁶ до неговото завръщане след 2 – 3 години, за предстоящ конкурс за аспирантура по фонетика и диалектология за Чехословакия.

След завръщането на Н. Колев в родното му село в писмо от 27 януари 1968 г. проф. Ст. Стойков му дава (вероятно във връзка с поставени въпроси) следните съвети: „Ти можеш да продължаваш събирането на материали за говора и за етнографията на с. Страхилово, но това не трябва да бъде главната ти цел. Без да губиш много време, трябва да се напъваш за дисертацията, за да можеш да отхвърляш по малко. Времето лети бързо и няма да забележиш кога ще дойде лятото“. Съобщава, че е приел да чете лекции по диалектология във Висшия педагогически институт във Велико Търново и се надява да направи „известни усилия“ за неговото „устройство поне на първо време“. Както се знае, „нещата бърже не стават, но трябва и да се подготви човек“. Според проф. Стойков няма да е лошо Н. Колев да започне на първо време в Търново като асистент и после да положи усилия за преместване в София. Къде би било по-добре лично на професора не му е много ясно, но неговият млад колега ще може сам да реши след време. Това писмо, както и почти всички други, завършва оптимистично: „Сега ще преживееш една малка криза – не е лесно от Виена в Страхилово, но в това няма нищо трагично. Работа му е майката“.

С писмо от 18 февруари 1968 г. професорът уведомява Н. Колев, че след две седмици ще бъде във В. Търново и възнамерява двамата да се срещнат с ректора на Института, „който вече е говорил с Вакарелски, и „да се обясни каква подготовка имаш и какви възможности се разкриват за тебе в Търново“. Във връзка с едногодишната командировка на преподавателката по етнография в Съветския съюз отбелязва, че „това ще бъде добра възможност да я „изместиш“ или „заместиш“, както искаш го кажи“, като допълва: „Освен това има преподавания по българска диалектология, област, в която си работил и работиш, та ще бъде възможно да съчетаеш

¹⁶ Иван Петков Гълъбов (1918, Чирпан – 1978 г., Залцбург). Завършва славянска филология в Софийския университет. Специализира в Германия. През 1948 г. започва работа в Народния музей в Бургас, като от 1951 до 1957 г. е негов директор. След като се хабилитира през 1957 г. постъпва в Института по български език – Секция за общо и балканско езиковедие. В периода 1958 – 1967 г. е и научен секретар на Института. От 1963 до 1967 г. е последователно хоноруван доцент и професор във ВПИ „Братя Кирил и Методий“. Гостуващ професор в Института за славянска филология на Залцбургския университет (1967 – 1970 г.). Редовен професор (от 1970 г.), ръководител на Катедрата по славянска филология в Залцбургския университет и директор на Славистичния семинар (1971 – 1978 г.). От 1977 г. до края на живота си е директор на Българския изследователски институт във Виена [Момчилов, М. Професор Иван Гълъбов..., 2021, pass].

и двете дисциплини“. Пише, че може би с него ще дойде и М. Младенов, който ще отиде и до Беброво и „ще бъде по-весело, ако се съберем и тримата“. Отново му напомня написаното в предишни писма: „майката му е работата и завършването на твоята дисертация сега за сега е главният момент“.

В писмо от 19 март 1968 г. професорът споделя своите ангажименти във връзка с подготовката на редица издания, които му отнемат цялото време и просто не може да си почине, а също така, че от няколко дни не е добре със здравето. Изразява мнение, че Н. Колев не е необходимо да се явява на „никакви конкурси в Търново“. Говорил е с ректора „и много неща са ясни, но конкретни решения не могат да се вземат“. За пореден път му напомня, че дисертацията трябва да е в центъра на заниманията му до края на семестъра. Той трябва да я напише „в една първа и цялостна редакция, за да може да стане „един д[октор]р от Виена. И не само това“, и да „оформиш с документ двегодишното си пребиваване в австрийската столица“ Става ясно, че М. Младенов му е изпратил исканата книга на Димитър Маринов, от която може да почерпи доста материал, да провери какви трудове има в библиотеките в старата столица и след това да дойде в София. Изразява пълно разбиране относно психическото състояние на Н. Колев „на село, където хората искат нещо реално, но ще трябва да потраеш и да си караш работата. Имаш конкретна цел и нея трябва да гониш“. Надява се да се срещне с проф. Хр. Вакарелски и да разбере какви са му впечатленията от първата редакция на неговия труд. Отбелязва, че „по-късно ще имаме възможност да поговорим по всички въпроси...“.

На 1 юли 1968 г. проф. Ст. Стойков пише на Н. Колев, че от много време няма вест от него. Пролетта е бил в София, а не му се е обадил, „за да знам в какво състояние се намира твоята работа“. Информира го, че е научил, че ще бъде обявено място за асистент по етнография във Философско-историческия факултет на Софийския университет, със срок 2 месеца. Според него това е една добра възможност да си опита късмета. Възнамерява да се свърже с Иван Коев, който чете лекции по тази дисциплина, и ще му пише „по-подробно за обема на материала“. Счита, че Н. Колев има „големи познания по етнография и при една сериозна допълнителна подготовка, има големи изгледи да се наредиш. Ще направим всичко възможно да ти помогнем“.

Не пропуска да го информира за летните теренни експедиции, които вече са започнали, тъй като учебната година е завършила 15 дни по-рано, поради Световния младежки фестивал в София. М. Младенов и проф. Хр. Вакарелски са в Радомирско и Кюстендил, а той ще бъде в Кюстендилско, където ще остане почти до края на юли. След това ще участва в Славистичния конгрес в Прага, а последните 10 дни от август ще бъде на екскурзия със семейството си в СССР и в началото на септември ще се прибере окончателно в София. Ако не се видят дотогава, ще влязат в писмена връзка.

На 4 август 1968 г., няколко дни след завръщането си в София от експедицията за събиране на материали за българския диалектен атлас в Кюстендилско, продължила от 2 до 30 юли, и ден преди заминаването му за Прага, проф. Ст. Стойков пише на Н. Колев, че е получено съгласието на Министерството на народната просвета за асистентски конкурс по етнография в Софийския университет. Съветва го за следи за обявяването му в „Държавен вестник“ и своевременно да си подаде документите. Професорът не е наясно в какво ще се състои изпитът, но предполяга, че Ив. Коев ще даде конспект. Същия ден двамата са разговаряли с него и добавя: „Сега за сега няма никакъв по-сериозен кандидат. Ив. Коев знае за тебе доста, защото му е говорил Хр. Вакарелски. И аз поговорих с Коев, с който сме добри познати и вярвам, че той ще държи за тебе. Това съвсем не значи, че не трябва да се подготвиш повече от добре. Има време обаче... Работи и горе главата!“.

Ден след като проф. Ст. Стойков узнава, че Министерството е отказало да даде разрешително на Н. Колев да замине за Виена, в писмо от 16 октомври 1968 г. го информира, че възнамерява да отиде „лично при разните началства“ и да разговаря с тях по въпроса, като ангажира и проф. Хр. Вакарелски. С това обаче възнамерява да се заеме след като се върне в края на месеца от Румъния, където ще бъде с М. Младенов за проучване на българските говори,

съвместно с румънските българисти. Наставлява го: „Ти продължавай работата си по дисертацията и не губи кураж. Трябва да я напишеш напълно и дори може в България да започне па и дори направи целия превод и после само да я представиш“.

В писмо от 30 ноември 1968 г. проф. Ст. Стойков съобщава на Н. Колев за друго свое намерение: „Въпросът за специализацията с Балановата стипендия вече се реши и тя ще бъде по диалектология. Ако се решиш и ако се окаже удобно, ти можеш да се явиш на конкурса и да я получиш. Не съм проверил колко е парата, но ще бъде над 100 лева. При тези условия ти ще можеш да порботиш върху дисертацията в София, да напишеш лингвистичната ѝ част, да я преведеш на немски и после да прескочиш до Виена за 1 – 2 месеца, за да я защитиш. Тази комбинация ми се вижда много удобна и пиши ми какво мислиш за нея“. Информира го, че в Министерството чакат писмо от легацията във Виена във връзка с даването на разрешение на Н. Колев. Пише също, че е „мобилизирал някои хора“ в Министерството, които може да помогнат, както и за срещата с проф. Я. Янев, началник на висшето образование, „за да му поговорим с Вакарелски за тебе. Щом има нещо по-конкретно, веднага ще ти пиша. А ти не губи кураж и работи усилено върху дисертацията. Вакарелски ми обади, че вече си губел търпение, но на всичко майката му е търпението. Ако ми се отдаде път към Търново, на всяка цена ще прескоча и до Страхилово, за да се видим. Много поздрави на всички! Гор е главата!“.

На 10 декември 1968 г. проф. Ст. Стойков уведомява своя млад колега за проведената среща в Министерството на народната просвета (за която вече стана въпрос в писмата на проф. Вакарелски от 7 ноември, 15 ноември и 7 декември 1968 г.) и за резултата от нея: изготвено е писмо, но Янев не е имал възможност да се срещне с министъра, за да го подпише. Според него всичко се урежда. Следователно отпада необходимостта да се подготвя по диалектология за Балановата стипендия и прави следната констатация: „С тебе все така се случва – когато те гласим за едно място, ти получаваш друго. Аз исках стипендията тази година да бъде за диалектолог като имах предвид твоето положение, а сега излиза, че ще трябва да търся друг, т.е. друг някой ще спечели. Аз лично нямам никого предвид, защото, ако не беше ти, нямаше да искам мястото за тази година. Но здраве да е. Един път М. Виденов спечели зарад теб, сега някой друг ще „намаже“.

В отговор на отправена от Н. Колев покана за гостуване професорът пише: „Идването в Страхилово все ще стане, но кога? Това е въпросът. Както изглежда няма да стане скоро, защото отиването ми в Търново се отлага за неопределено време. Но здраве да е! Много поздрави на Вашите и на теб! Гор е главата!“.

Следващото от наличните писма на проф. Ст. Стойков до Н. Колев, който по това време вече е във Виена, е с дата 1 март 1969 г. Професорът изразява радостта си, че неговият възпитаник има възможност сериозно да работи върху своята дисертация. Макар да е наясно с големите трудности, когато човек трябва не само да пише, но и да мисли на чужд език, не пропуска да го окуражи: „Ти обаче си корав българин и ще се справиш добре с всичко“. Споделя, че е боледувал „доста време и то за пръв път през живота си“ и трябва да се примирява с естествения ход на нещата при напредването на възрастта. Съветва Н. Колев така да си подреди работата, че в максимално кратък срок да я завърши и да се прибере. Съобщава, че с мястото за асистент в Софийския университет „не стана нищо – още не е обявено и надали ще бъде обявено“, че Ив. Коев не се е съгласил да премине на основна работа в Университета като доцент и както е видно, „етнографията все още е „свободно пространство“ и те чака“. Уведомява го за възможността през юли да отиде за 2 – 3 седмици до Мюнхен, но няма да минава през Виена.

В писмо до Н. Колев от 25 март 1969 г. проф. Ст. Стойков изразява радостта си, че „работа се нарежда и се придвижва напред. В България ти беше изпаднал в хандра¹⁷ и ти се струваше, че са те забравили. Много се мина, малко остана“. Пише, че очаква да му изпрати една статия,

¹⁷ унило, мрачно настроение – Думата „хандра“ е известна в руския език от началото на XVIII в. Предполага се, че произлиза от латинската дума „hipochondria“, заимствана на свой ред от гръцкия език. За първи път се споменава в речници на руския език век по-късно със значение „мрачно настроение, скука, апатия“ [Этимологический онлайн-словарь, ... pass].

свързана с темата на дисертационния му труд (например за названията на левките (лъоките), която да бъде отпечатана през втората половина на годината в сборник в чест на проф. Любомир Андрейчин, чийто главен редактор е той. Също така го информира за възможността в списание „Българска диалектология“ да се публикува негова статия за лексиката, но е на мнение това да стане, след като приключи с дисертацията си. Уведомява го, че през май в София ще се проведе международно съвещание за Славянския лингвистичен атлас, на което ще присъства и д-р Невекловски¹⁸ – асистент на проф. Хам. Той би могъл да му се обади и да изпрати по него две ленти за пишеща машина.

От следващото писмо на професора с дата 23 април 1969 г. става ясно, че Н. Колев веднага му е изпратил лентите, за което му благодари, а също и статия, която обаче не го удовлетворява: „Твоята статия не е такава, каквато исках. Ти си написал една интересна етнографска статия, но не и езиковедска и по тази причина не може да бъде напечатана в сборник[а за проф.] Андрейчин. При езиковедската статия етнографският материал е на второ място, а у теб е на първо и той господства. Ще я покажа на жена си и ще я попитам дали не може да бъде напечатана в Известия на Етнографския институт и музей...“. Писмото завършва така: „Чакам от тебе вест, че се приближаваш до крайния момент с благословията на проф. Волфрам и на неговите колеги. Дано до есента всичко се свърши“.

Това всъщност е последното от писмата на проф. Ст. Стойков, обект на този преглед. Няколко месеца по-късно, на 9 декември, приключва земният му път.

Сред кореспонденцията на Н. Колев са и две писма от 31 март и 23 август 1970 г. с адресант съпругата на видния български езиковед – Стефана Стойкова, която по това време е старши научен сътрудник, научен секретар и ръководител на Секцията за фолклор в Етнографския институт с музей. Поводът за първото от тях е изпратена от Н. Колев рецензия за Австрийския етнографски атлас. Според Ст. Стойкова тя „е по-скоро информация“, но и като такава „тя е пак ценна“. Със съжаление констатира, че Институтът не разполага със списание, където да бъде публикувана, а неговите „Известия“ за 1970 г. са вече в издателството. Поради това ще провери дали не биха я приели за печат в „Музеи и паметници на културата“ и ако оттам откажат, „ще чака до 1971 г.“. В писмото става въпрос и за споменатата по-горе статия, изпратена преди време на съпруга ѝ, който я намира за по-подходяща за „Известия на Етнографския институт с музей“, околкото за „Българска диалектология“. Оказва се, че Ст. Стойкова е дала още преди месеци статията за мнение на ръководителя на Секцията за материална култура, който обаче едва преди дни (по нейно настояване) я връща, отбелязвайки, че съдържа интересен материал, но трябва да се оформи като статия, като не пожелал да конкретизира по какъв начин. Тя самата, макар че не се занимава с материална култура, намира статията за интересна и отбелязва: „смея да кажа, че е добра“. Препоръчва на Н. Колев да я препише на машина и да ѝ я изпрати, след което тя ще я предложи в секцията за разглеждане. Обръща му внимание „да не се повтаря

¹⁸ Проф. Герхард Невекловски / o.Univ.-Prof. i. R. Dr. phil. Gerhard Neweklowsky (14 април 1941 г., Линц) – един от най-изявените представители на австрийската славистика. От 1959 до 1966 г. учи славистика в комбинация с персийски език във Виенския университет. От 1963 г. е научен сътрудник, а след придобиване на докторска степен през 1966 г. е асистент в Института по славянски филологии на Виенския университет. Хабилитира се през 1973 г. по дисциплината „Славянско езиковедство“ и е назначен като извънреден професор в същия университет. От 1979 г. е редовен професор по славистика в Университета на Клагенфурт, като от 1995 до 1999 г. е негов зам.-ректор. След това работи отново във Виенския университет до пенсионирането си през 2006 г. Продължава преподавателската си дейност в Университета на Клагенфурт (2006 – 2013 г.) и във Виенския университет (2013 – 2014 г.). Член-кореспондент (1996 г.) и редовен член (2002 г.) на Австрийската академия на науките, чуждестранен член на Сръбската академия на науките и изкуствата (2006 г.), член на Балканската комисия на Австрийската академия на науките (1990 – 2011 г.) и неин председател (2007 – 2008 г.), представител на Австрия в Международния славянски комитет (2000 – 2008 г.), Член-кореспондент на Словенската академия на науките и изкуствата (2023 г.). Носител на престижни награди и грамоти [Gerhard Neweklowsky..., 2025, pp. 6–7].

с това, което сте пратили на М. Младенов¹⁹. Съветва го в статията за Института да ограничи частта за терминологията и разшири описанието на конструкцията на колата. В послеслова се чете: „Статията за левките Ви връщам по пощата препоръчано. Преглеждал я е и мъжът ми още когато я изпратихте, и е направил тук-там стилни поправки. Навярно и Вие сам още нещо ще си поправите, преди да я препишете на машина“.

В другото писмо Ст. Стойкова споделя колко много я е зарадвало писмото на Н. Колев, тъй като „след всички тъжни събития и други неприятности през последните две години“ научава нещо радостно. Поздравява го за всички успехи в живота, за които ѝ съобщава, и му пожелава: „... да бъдете здрав и щастлив, да се радвате на много успехи в работата си, на добра и умна жена и сговорно семейство. Колко е важно това! Сега вече сигурно зная, че тъкмо това е щастието. Много се радвам, че Вие сте в неговото начало и нека то става все по-пълно за Вас!“. По повод отправената покана да присъства с децата на сватбата пише, че биха дошли с удоволствие, но едва ли ще бъде възможно, тъй като дъщерята ще бъде вече на училище, а синът отива в казармата. Дори да не може да дойде, „мислено в този ден“ ще бъде с младоженците.

Ст. Стойкова се интересува какво става с доктората на Н. Колев и се надява на хубави новини и оттам¹⁹. Съобщава, че е предала споменатата вече рецензия в списание „Музеи и паметници на културата“, но няма информация „за коя книжка е приета“. Всъщност рецензията е публикувана доста по-късно и не в това, а в друго списание (Векове, 1975, № 6, с. 82–83) със заглавие „Австрийският етнографски атлас“.

Сред кореспонденцията на Н. Колев са и шест писма с хронологичен обхват 29 декември 1966 г. – 27 септември 1969 г., чиито автор е бъдещият виден български диалектолог, етнолингвист и балканист проф. д-р Максим Славчев Младенов, който по това време първоначално е представител на Института за български език при БАН в Надведомствения съвет по правопис и транскрипция на географските имена при Главно управление по геодезия и картография, а от 1967 до 1969 г. е научен секретар на Института за български език [**Проф. ст.н.с. I ст. д-р Максим Славчев Младенов...**, pass]. В първото от тях се извинява, че досега не е отговорил на неговото „акуратно и много ценно“ за него писмо, но всички у тях са се записали и не усещат как лети времето – целият му „живот се преустройва на нови релси“ около дъщеря му. Пише за напрежението в края на годината, когато се налага да се „шурмуват“ плановете. Надява се нещата при Н. Колев да вървят добре и нормално, като отбелязва: „доста доклади си се заел да изнасяш (не зная дали това не те отклонява от непосредствените ти задачи), учиш езика, запознаваш се с източници и литература“.

В писмо от 14 май 1967 г. М. Младенов се интересува дали Н. Колев ще може да участва (всъщност дали ще иска да участва) в тазгодишната експедиция, която ще се започне около 28 юни – 1 юли в Югозападна България. Става ясно, че той е неин отговорник. Уведомява го, че на 2 март е минала защитата на кандидатската му дисертация, както и че проф. Ст. Стойков на 20 или 21 май ще напусне Чехословакия и на път за Западна Германия биха могли да се видят. М. Младенов няма съмнения, че и работите при неговия колега вървят успешно и вече има нещо „черно на бяло“. Намира темата му за „крайно интересна“ и че „от нея може да излезе интересно изследване чрез прилагане на комплексни езиковедски-етнографски методи“. Уведомява го, че статията вече е минала на първа коректура и се очаква най-късно след месец да излезе от печат, както и: „Ще имаш 25 отпечатъка, които аз ще запазя при себе си. Когато си дойдеш сигурно вече ще можеш да получиш и хонорара си. Нещата полека-лека се уреждат...“.

В писмо от 30 май 1967 г., по искане на адресанта, М. Младенов описва разположението на българските букви и другите знаци, така както са на неговата пишеща машина. След като узнава, че Н. Колев няма да може да участва в експедицията, му пише: „Разбира се, твоите работи във Виена са най-важни и по това спор не може да има. Можеш да бъдеш напълно спокоен.

¹⁹ Н. Колев защитава дисертацията си на тема „Севернобългарската кола (принос към изучаването на народния транспорт“ като аспирант (дн. докторант) на свободна подготовка на 24 април 1973 г. в Софийския университет [Калоянов, А. 2000, с. 17], след като Висшата атестационна комисия не признава присъдената му от Виенския университет научна степен „доктор по философия“.

Радвам се, че така целенасочено и устремено работиш“. Изразява надежда, че предстоящата среща с проф. Ст. Стойков ще бъде полезна за него. Споделя, че той самият „през последните две седмици е постоянно на терена, а така също усилено организира XII диалектоложка експедиция“.

Многобройните си ангажименти към края на същата година М. Младенов описва накратко в писмо до Н. Колев от 23 ноември 1967 г. и изразява радостта си, че неговите „работи вървят добре, а още повече и, че си се снабдил с необходимата за научна работа техника“. Надява се, че е успял да подмени шрифта на пишещата машина, „защото този става само за домашна консумация и за канцеларски нужди“. По повод изпитите, които стипендиантът трябва да полага, му пише: „Наистина изпитите са сложна и неприятна работа, но от друга страна, човек се мобилизира и работи целенасочено в определена област – така не би работил, ако се занимаваше без определена цел. Така че не съжалявай за това. От това ще има полза, па макар и косвена“. Вдъхва му вяра, че и проблемът с намирането на подходяща работа все „ще се нареди“: „Важното е човек да не се отчайва още при първите трудности... Вярвам, че ти няма да се отчаяш, ако не можеш веднага да започнеш работа по избраната специалност. Човек може да почака месец – два – пък и повече“. Отбелязва, че ще имат възможност да разговарят нашироко по много въпроси след около месец, когато Н. Колев се завърне в страната. Информира го, че ще може да си получи хонорара си (около 160 лв.) от издателството и така ще има „и българска валута на разположение за известно време. Пък и вашите ще могат да те хранят още известно време“. Относно въпроса за подаръка, който да му донесе от Виена, му отговаря: „напразно си създаваш грижи“.

С писмо от 10 март 1969 г. М. Младенов изпраща на своя приятел в Страхилово исканите от него справки, като отбелязва: „радвам се, че така целенасочено си решил да довършиш цялата работа и да я доведеш до успешен край. Възможността да я отпечаташ е прекрасна, но струва ми се много трудна. Засега е важно да я завършиш!!“.

В последното от писмата на М. Младенов с дата 27 септември 1969 г. става въпрос за изпратен от Н. Колев ръкопис. Първоначалният преглед му дава основание да смята, че ще излезе нещо. Възнамерява по-късно да го изчете внимателно и да направи бележките, за да може да го подготвят за печат. Съветва своя колега да поработи върху ръкописа, когато му остане време, тъй като „все има какво да се оправя в една работа“. Пожелава му „успешна и блестяща защита и скорошно завръщане“.

Настоящият преглед на кореспонденцията на известните български учени – проф. Хр. Вакарелски, проф. Ст. Стойков, проф. М. Младенов – е красноречиво свидетелство за огромното трудолюбие и упоритостта на Н. Колев в усвояването на етнографската наука и немския език, както и при издирването на материали и написването на дисертационен труд, блестящо защитен във Виенския университет, където се обучава с едногодишно прекъсване от 1965 до 1969 г. Тези негови качества не остават незабелязани и от фондация „Алфред Тьопфер“, която му отпуска допълнителна стипендия за още една година („единствен случай“, както пише в спомените си проф. Хр. Вакарелски). Документите съдържат данни и за трудностите, с които стипендиантът се сблъсква при получаването на разрешение от Министерството на народната просвета, за да продължи обучението си във Виена, при намирането на подходяща работа и др. Със застъпничеството на двамата авторитетни учени в областта на диалектологията и етнографията у нас, които са искрено загрижени за него, проблемите са преодоляни. От изключително значение е и помощта им по отношение на научното израстване на Н. Колев (проф. Ст. Стойков при избора на темата на дисертационния труд, редактирането и публикуването на първите научни разработки, а проф. Хр. Вакарелски – от изготвянето на плана на дисертацията до окончателното ѝ редактиране на немски език, насочване към специализирана литература и дори предоставяне на част от нея във връзка с подготовката на научния труд и реферати, и др.). Наред с това те, както и М. Младенов, оказват и така необходимата в определени моменти морална подкрепа на Н. Колев, вдъхвайки му увереност. От писмата и на М. Младенов и тези ст.н.с. Ст. Стойкова е видна проявената от тях емпатия към Н. Колев и оказаната помощ по

отношение на научната му дейност според възможностите им. Представената кореспонденция съдържа сведения и за времето, в което е създадена, за професионалните ангажименти на техните автори, за мислите и чувствата им, споделени с адресата, за доверието, което му гласуват, а той напълно го оправдава чрез своя достойно извървян път като преподавател, учен и човек.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници / Archival sources

Архив на Отдел „Човешки ресурси“ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Лично кадрово дело „Николай Иванов Колев“ [Arhiv na Otdel „Choveshki resursi“ na VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, Lichno kadrovo delo „Nikolay Ivanov Kolev“]

Семеен архив на д-р Лиляна Колева [Semeen arhiv na d-r Lilyana Koleva]

Публикации / Publications

Вакарелски, Хр. 2002 – Христо Вакарелски. Моят път към и през етнографията. София: Главно управление на архивите при МС, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2002. [Hristo Vakarelski. Moyat pat kam i prez etnografiyata. Sofia: Glavno upravlenie na arhivite pri MS, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2002.]

Георгиев, К. 1987 – Кънчо Георгиев. Личните документи в историкопознавателния процес. – В: Личните документи като исторически извор. София: Издателство на Българската академия на науките, 1987, 9–63. (електронна версия: http://kanchogeorgiev.blogspot.com/p/blog-page_11.html) [Kancho Georgiev. Lichnite dokumenti v istorikopoznavatelniya protses. – V: Lichnite dokumenti като istoricheski izvor. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, 1987, 9–63. (elektronna versiya: http://kanchogeorgiev.blogspot.com/p/blog-page_11.html)]

Вакарелска–Чобанска, Д. 2011 – Донка Вакарелска-Чобанска. Нашето семейство и Николай Колев. – В: Мисия – преподавател по етнология. Сборник със спомени за живота и делото на доц. д-р Николай Иванов Колев, посветени на 70-годишния му юбилей). Състав. Мария Иванова. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2011. [Donka Vakarelska-Chobanska. Nasheto semeystvo i Nikolay Kolev. – V: Misiya – prepodavatel po etnologia. Sbornik sas spomeni za zhivota i deloto na dots. d-r Nikolay Ivanov Kolev, posveteni na 70-godishniya mu yubiley). Sastav. Mariya Ivanova. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2011.]

Иванова, М., И. Ганчева-Акдаг. 2023 – Мария Иванова, Илиана Ганчева-Акдаг. Магията да бъдеш колега на доц. д-р Николай Колев. – В: Магията или вярата в свръхестественото. Годишник на Регионален етнографски музей – Пловдив, Т. VIII. Състав. и н. ред. доц. д-р Ангел Янков. Пловдив: Рекламно-издателска къща „Зеница – НДА“, 2023, 23–28. [Maria Ivanova, Iliyana Gancheva-Akdag. Magiata da badesh kolega na dots. d-r Nikolay Kolev. – V: Magiata ili vyarata v svrahestestvenoto. Godishnik na Regionalen etnografski muzey – Plovdiv, T. VIII. Sastav. i n. red. dots. d-r Angel Yankov. Plovdiv: Reklamno-izdatelska kashta „Zenitsa – NDA“, 2023, 23–28.]

Калоянов, А. 2000 – Анчо Калоянов. Николай Колев – тридесет години между университетската катедра и полевите етнографски проучвания. – В: Етнологията на границата на два века. Изследвания и материали, посветени на 60-годишния юбилей на доц. д-р Николай Колев. Ред. Мария Иванова. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2000, 11–21. [Ancho Kaloyanov. Nikolay Kolev – trideset godini mezhdu universitetskata katedra i polevite etnografski prouchvaniya. – V: Etnologiyata na granitsata na dva veka. Izsledvania i materialy, posveteni na 60-godishniya yubiley na dots. d-r Nikolay Kolev. Red. Maria Ivanova. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2000, 11–21.]

Лашкова, Л. 1987 – Лили Лашкова. Йосип Хам (1905 – 1986). – Съпоставително езикознание, 1987, кн. 4, 127–128. [Lili Lashkova. Yosip Ham (1905 – 1986). – Sapostavitelno ezikoznanie, 1987, kn. 4, 127–128.]

Минчева, А. 1987 – Ангелина Минчева. Йосип Хам. – Palaeobulgarica / Старобългаристика, 1987, кн. 3, 129–130. [Angelina Mincheva. Yosip Ham. – Palaeobulgarica / Starobalgaristika, 1987, kn. 3, 129–130.]

Мисия..., 2011 – Мисия – преподавател по етнология. – В: Сборник със спомени за живота и делото на доц. д-р Николай Иванов Колев, посветени на 70-годишния му юбилей). Състав. Мария Иванова.

Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2011. [Misiya – prepodavatel po etnologiya. – V: Sbornik sas spomeni za zhivota i deloto na dots. d-r Nikolay Ivanov Kolev, posveteni na 70-godishniya mu yubiley). Sastav. Maria Ivanova. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2011.]

Eberhart, H. Hörandner, Editha..., 2018. – Helmut Eberhart. Hörandner, Editha, geb. Klenk. 12.2.1939, Korneuburg, NÖ, 20.6.2008, Graz, Stmk. Volkskundlerin. – In: Korotin, Ilse & Nastasja Stupnicki (Hg.) Biografien bedeutender österreichischer Wissenschaftlerinnen: „Die Neugier treibt mich, Fragen zu stellen“. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2018, 392–396. Elektronische Version – <https://austria-forum.org/web-books/biografienosterreich00de2018isds/000390>

Интернет базирани източници/ Internet sources

Этимологический онлайн-словарь... pass – **Этимологический онлайн-словарь русского языка Семёнова А. В.** – <https://lexicography.online/etymology/semyonov/%D1%85/%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0> (достъпен: януари 2025). [Etimologicheskij onlajn-slovar',... pass – Etimologicheskij onlajn-slovar' russkogo yazyka Semyonova A. V. – <https://lexicography.online/etymology/semyonov/%D1%85/%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0> (dostapen: yanuari 2025)]

М.Б., 2003 – М.Б. Хердерово общество. – Култура, бр. 38 (2558), 17 октомври 2003. – <https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/8881> (достъпен: януари 2025) [M.B. Herderovo obshtestvo. – Kultura, br. 38 (2558), 17 oktombri 2003. – <https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/8881> (dostapen: yanuari 2025)]

Проф. ст.н.с. I ст. д-р Максим Славчев Младенов, дфн (1932 – 1992). – Във: Видински алманах. – <https://vidin-almanac.bg/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d1%81%d0%b8%d0%bc-%d1%81%d0%bb%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b5%d0%b2-%d0%bc%d0%bb%d0%b0%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%be%d0%b2/> (достъпен: януари 2025) [Prof. st.n.s. I st. d-r Maksim Slavchev Mladenov, dfn (1932 – 1992). – Vav: Vidinski almanah. – <https://vidin-almanac.bg/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d1%81%d0%b8%d0%bc-%d1%81%d0%bb%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b5%d0%b2-%d0%bc%d0%bb%d0%b0%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%be%d0%b2/> (dostapen: yanuari 2025)]

Проф. ст.н.с. I ст. д-р Максим Славчев Младенов..., pass – Проф. ст.н.с. I ст. д-р Максим Славчев Младенов, дфн (1932 – 1992). – Във: Видински алманах. – <https://vidin-almanac.bg/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d1%81%d0%b8%d0%bc-%d1%81%d0%bb%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b5%d0%b2-%d0%bc%d0%bb%d0%b0%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%be%d0%b2/> (достъпен: януари 2025) [Prof. st.n.s. I st. d-r Maksim Slavchev Mladenov..., pass – Prof. st.n.s. I st. d-r Maksim Slavchev Mladenov, dfn (1932 – 1992). – Vav: Vidinski almanah. – <https://vidin-almanac.bg/%d0%bc%d0%b0%d0%ba%d1%81%d0%b8%d0%bc-%d1%81%d0%bb%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b5%d0%b2-%d0%bc%d0%bb%d0%b0%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%be%d0%b2/> (dostapen: yanuari 2025)]

Момчилов, М. Професор Иван Гълъбов..., 2021 – Максим Момчилов. Професор Иван Гълъбов е обявен за „Почетен гражданин на Несебър“ на 15.11.1974 г., 06.03.2021. – Sunny-press.com – <https://sunny-press.com/2021/03/06/profesor-ivan-galabov-e-obyaven-za-pocheten-grazhdanin-na-nesebar-na-15-11-1974-g/> (достъпен: януари 2025) [Momchilov, M. Profesor Ivan Galabov..., 2021 – Maksim Momchilov Profesor Ivan Galabov e obyaven za „Pocheten grazhdanin na Nesebar“ na 15.11.1974 g., 06.03.2021. – Sunny-press.com – <https://sunny-press.com/2021/03/06/profesor-ivan-galabov-e-obyaven-za-pocheten-grazhdanin-na-nesebar-na-15-11-1974-g/> (dostapen: yanuari 2025)]

Adalbert Josef Klaar – Adalbert Josef Klaar. – In: Architektenlexikon. Wien 1770 – 1945. – <https://www.architektenlexikon.at/de/302.htm> (available: January 2025)

Adalbert Klaar's Farmhouses – Adalbert Klaar's Farmhouses. – Universität Wien. Universitätsbibliothek. – <https://goobi-viewer.univie.ac.at/viewer/sammlungen/bauernhausplaene/> (available: January 2025)

Gerhard Neweklowsky..., 2025 – Gerhard Neweklowsky. Lebenslauf und Schriftenverzeichnis 1965–2025. Ein Jubiläumsbeitrag zum 80. Geburtstag. Beilage zum Doku-Porträt „Gerhard Neweklowsky. Mein Leben für die Slawistik. Ein Filmprojekt von Herta Maurer-Lausegger“. Klagenfurt am Wörthersee 2021. 4. aktualis. Onlinefassung, 11. Juli 2025. Klagenfurt am Wörthersee, 11. Juli 2025. – https://backend.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/i_slawistik/Pers_Data/Neweklowsky.pdf (available: Juli 2025)

Eberhart, H. Hörandner, Editha..., 2018 – Helmut Eberhart. Hörandner, Editha, geb. Klenk. 12.2.1939, Korneuburg, NÖ, 20.6.2008, Graz, Stmk. Volkskundlerin. – In: Korotin, Ilse & Nastasja Stupnicki (Hg.) Biografien bedeutender österreichischer Wissenschaftlerinnen: „Die Neugier treibt mich, Fragen zu stellen“. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2018, 392–396. <https://austria-forum.org/web-books/biografienosterreich00de2018isds/000390> (available: January 2025)

Niederer, A. 1983 – Arnold Niederer. Robert Wildhaber (1902 – 1982). – In: *Ethnologia Europaea*, 13 (1), 234–236. DOI: 10.16995/ee.1854 – https://www.researchgate.net/publication/346323985_Robert_Wildhaber_1902-1982 (available: January 2025)

Wolfram, R. – Wolfram, Richard. – *Austria-Forum* – https://austria-forum.org/af/Biographien/Wolfram%2C_Richard (available: January 2025)